

Достаточно перечислить несколько фамилий, чтобы составить представление, насколько выдающиеся личности были лидерами польской диаспоры в Казани: Ян Бодуэн де Куртенэ - основатель школы сравнительного языкознания; Виктор Григорович - основатель школы славянских наречий; Габриэль Шершеневич, фамилия которого в современных учебниках по теории государства и права остается едва ли не самой цитируемой; Ян Догель - один из основоположников отечественной фармакологии; Эмиль Адамюк - начинатель целого направления в офтальмологии; Ливерий Даркшевич - автор первого в России трехтомного издания «Курса нервных болезней», первооткрыватель ядра медиального продольного пучка (ядро Даркшевича), Франц Елачич - один из первых в России, применивший эфирный наркоз, замечательный терапевт Витольд Орловский. Эти ученые по праву составили славу отечественной науки и Казанских научных школ.

НІМЕЦЬКІ ВЧЕНІ ТА СТАНОВЛЕННЯ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ У ХАРКІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ століття

Ю.О. Фесько

У 1804 році наказом імператора Олександра I було засновано університет у місті Харкові. Одним із факультетів, або, говорячи мовою тодішніх документів, відділень щойно заснованого університету було «врачебное отделение», де згідно з положеннями Статуту університету від 1804 року функціонували шість кафедр: анатомії, фізіології та судової медицини; патології, терапії та клініки; фармакології, фармації та літератури медицини; хірургії; акушерства; медицини домашніх тварин. Керівництво Харківського навчального округу, на яке Міністерством народної освіти було покладено завдання комплектації професорсько-викладацького складу Харківського університету зіткнулося з проблемою наявності в країні вітчизняних фахівців-професорів. Вихід було знайдено шляхом запрошення до університету іноземних спеціалістів. Саме тому на момент відкриття університету вчені-іноземці становили переважну більшість викладачів цього навчального закладу. Серед запрошених іноземців чисельно переважали вихідці з Німеччини, причому це стосувалося усіх напрямків науки, за якими планувалась підготовка майбутніх спеціалістів. Не був винятком і медичний факультет, робота на якому починалася за участі лише іноземців. Із шести професорів медичного відділення троє були німцями за походженням. Загалом же у досліджуваний нами період у стінах Харківського університету

працювало близько 13 професорів та викладачів-представників Німеччини.

Фундаментальна праця Д. Багалія з історії Харківського університету містить інформацію щодо особливостей впорядкування та налагодження навчального процесу, імена та короткі біографічні дані перших наукових наставників нового осередку науки на Лівобережній Україні першої половини XIX століття. У роботі Д. Багалія відсутній історичний та науковий аналіз творчого доробку представників негуманітарних наук, в тому числі і медичних, втім варто зауважити, що це не було метою, яку хотів досягти автор. Стислий огляд викладацької та наукової роботи, що зводиться практично лише до переліку основних робіт, що їх виконали німецькі професори Харківського університету у перше десятиліття його існування, знаходимо у О. Рославського-Петровського. Аналіз деяких наукових пошуків Л. Ванноті маємо в роботах колишнього помічника прозектора університету М. Попова. Відомості про специфіку та особливості викладацької роботи німецьких вчених-медиків описано у спогадах чи автобіографіях окремих випускників Харківського університету. Цими роботами обсяг дожовтневих джерел вичерпується. Видання радянської доби визначаються неоднозначним і досить часто негативним оцінюванням діяльності іноземних професорів Харківського університету, в тому числі і німців, причому такі висновки робляться, як правило, не за результатами аналізу їх наукової творчості, а найчастіше впливають із вузької історіографічної спадщини. Дослідження пострадянської доби, а це, в основному, біобібліографічні довідники, яким притаманна своя специфіка викладення матеріалу, часом не містять імен тих, хто дійсно плідно працював у галузі медицини на теренах колишньої Російської імперії.

Варто зазначити, що повноцінне функціонування медичного факультету Харківського університету почалося лише у 1810 році, а до цього часу заняття тут проводились нерегулярно через банальну відсутність бажаючих опанувати професію лікаря. Проте це не означало повної бездіяльності штатних професорів. Вони займалися налагодженням та вдосконаленням навчального процесу, умов викладання, вели дослідницьку роботу, а також часто мали приватну лікарську практику у місті з досить пристойною клієнтурою. Німецькі лікарі користувалися повагою та мали вагомий авторитет серед населення Харкова.

Перша половина XIX століття позначена рядом епідемій, що прокотилися територією Російської імперії. Серед них епідемія чуми, холери та інших захворювань серед населення та домашніх тварин. Німецькі медики брали найактивнішу участь у вирішенні цих проблем,

причому нерідко вони боролися із зазначеними хворобами в самих епіцентрах поширення цих недугів. Такого роду практика давала багатий матеріал для вдосконалення існуючих методів боротьби та профілактики небезпечних хвороб і вимагала їх наукового обґрунтування. Проблемі інфекційних захворювань присвячені праці професорів Харківського університету Вільгельма Дрейсіга, Фрідріха Альбрехта. Герман Брандейс, Адріан Блументаль та Карл Демонсі займалися вивченням різного роду патологій, описували цікаві та рідкісні випадки, видавали підручники з курсу патології. Ґрунтовні роботи з повивальної справи та проблем жіночих хвороб також належать А. Блументалю. Цікавилися німецькі професори і питаннями фізіотерапії: опис лікувальних властивостей соляних вод, деяких риб і ін. знаходимо у роботах Ф. Альбрехта, Л. Ванноті. Окремим напрямком була медицина домашніх тварин, або ветеринарія, в галузі якої незаперечним авторитетом довгий час в університеті Харкова був Мартін Пільгер. Автор принаймні семи наукових робіт, виконаних у стінах Харківського університету з різних питань догляду за худобою, видавець першого в країні ветеринарного журналу „Український домовод” М. Пільгер був і популярним серед населення міста домашнім лікарем, до якого охоче зверталися городяни. Згідно з положенням університетського Статуту 1804 року при кафедрі нормальної анатомії впроваджувались посади прозектора та його помічника. Першим прозектором Харківського університету був його майбутній професор фармакології Л. Ванноті, який став засновником анатомічного театру, а згодом і музею університету, для якого власноруч виготовив близько 50 препаратів. Двадцять шість років пропрацював на посаді помічника прозектора університету Ернест Гумбург, який був досвідченим препарататором, про що свідчать деякі зі збережених і до сьогодні у анатомічному музеї виготовлені ним препарати. З 1858 по 1866 рік посаду помічника прозектора університету обіймав син Е. Гумбурга – Петро Гумбург, який закінчив Харківське ветеринарне училище зі званням ветеринара.

Загалом нами виявлено близько тридцяти наукових робіт, присвячених різним питанням та проблемам медичного знання, що їх видавали означені науковці у стінах Імператорського Харківського університету.

Варто зауважити, що із 13 німецьких медиків, які працювали у Харківському університеті у першій половині ХІХ століття, 10 були ординарними професорами, тобто займали вищі щаблі університетської ієрархії. За спогадами деяких колишніх студентів медичного факультету Харківського університету, німецькі професори викладали навчальні дисципліни переважно латиною, добре володіючи своїми предметами. У досліджуваний нами період німецькими фахівцями було розроблено та

викладалось ними близько 25 навчальних курсів. Серед них анатомія і фізіологія, загальна патологія та терапія, терапія лихоманок та запалень, загальна органографія, практична фармація, повивальні хвороби домашніх тварин, хронічні хвороби тварин, порівняльна фізіологія та патологія і таке інше.

На сьогоднішній день практично відсутній науковий аналіз творчої спадщини німецьких медиків Харківського університету. Причиною цього, ймовірно, є мовний бар'єр, оскільки свої роботи вони писали переважно латиною або німецькою мовою. Об'єктивна оцінка результатів перебування німецьких спеціалістів на службі у Харківському університеті можлива лише за умов докладного історико-наукового аналізу творчого доробку означеної когорти професорів.

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТОВ МЕДИЦИНСКОГО ФАКУЛЬТЕТА МОСКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА В ПЕРВЫЙ ПЕРИОД ЕГО СУЩЕСТВОВАНИЯ (1755 – 1804)

О.И. Чеченкина

Важнейшей задачей Императорского Московского университета с момента его создания была не только подготовка квалифицированных специалистов, «которые бы благосостоянию общества с пользой споспешествовали», но и воспитание ГРАЖДАНИНА, преданного Царю и Отечеству, воспитание человека высоконравственного и всесторонне развитого.

Немало делалось в Московском университете для того, чтобы воспитать своих питомцев в «чистой и благоговейной любви к Богу». По свидетельству современников, вся жизнь воспитанников университета была освящена «спасительными истинами евангельского учения».

Большое внимание уделялось в университете, говоря современным языком, «всестороннему развитию личности». Каждый зачисленный в университет студент должен был до поступления на основной факультет пройти курс так называемых «приуготовительных дисциплин» на философском факультете. Помимо базовых дисциплин, они изучали науки, которым должны были «учиться все желающие быть полезными себе и Отечеству, какой бы род жизни и какую службу не избрали». Среди этих дисциплин были языки (российский, латинский, греческий, немецкий, французский), гуманитарные дисциплины (философия, логика, риторика, география и др.). Особое внимание уделялось истории, Всеобщей и Отечественной. Передовые профессора университета претворяли в жизнь заветы М.В. Ломоносова, который